

Odešel básník ticha, který toho měl vždycky tolik co říct

11.3.2024 - Martin Vacek | Ústav pro studium totalitních režimů ČR

„Troubení“ Pavla Zajíčka s PPU - bez datace (foto AGR) / Zajíček v hospodě v Mařenicích v roce 2006 (foto AJF)

V úterý **5. března** opustil tento svět básník, textař, výtvarník a jeden z nejvýznamnějších představitelů českého undergroundu **Pavel Zajíček**. V pražské Thomayerově nemocnici Zajíček podlehl dlouhodobé nemoci, k níž se v posledních dnech přidružil zápal plic. Bylo mu 72 let. Byl jedním z nejvýznamnějších představitelů českého undergroundu. Pro českou kulturu to znamená větší ztrátu, než se na první pohled může zdát. Jak velká, jsme se zeptali některých z těch, co ho znali a poznali.

FRANTIŠEK STÁREK ČUŇAS, badatel a vydavatel časopisu Vokno

Pavel Zajíček byl podle mého názoru asi největší básník sedmdesátých let. A je to těžko oddiskutovatelné, protože v tom oficiálním mainstreamovém básnictví tady nebyl vůbec nikdo. A ti, kteří v undergroundovou tvořili básnickou komunitu, těm Zajíček rozhodně velel. Jeho básně byly kánonem a řada lidí podle něj své básně i psala. Byl to rozhodně básník „par excellence“. A to, že ty básně zpíval a produkoval je jako DG 307, tím to bylo ještě lepší, protože forma hudby znamenala pro lidi tehdy, a možná i dnes, nejlepší komunikační prostředek. Básně, když jsou ve formě hudebního textu, jsou pak mnohem nálehavější. A u Pavla Zajíčka to platí stoprocentně. Já si pamatuji, že když jsme jednou v Ječné u Němcových pouštěli profesorovi Patočkovi hudební záznamy DG 307 – a ten magneták hrál mizerně, mizerně to bylo natočené a mělo to prostě všechny možné zvukové vady – tak nicméně, když to došlo ke skladbě Svatí, jak tam Zajíček zpívá: Svatý Štěpán ukamenován atd., profesor Patočka zvedl číši vína a řekl: „Tak tomuhle tomu, já musím připít.“ A připil na zdraví právě Pavlu Zajíčkovi, protože cítil tu velikost tohoto poselství.

TOMÁŠ SCHILLA, člen skupiny DG 307

Pavel Zajíček byl především tím, čím říkal, že není. Totiž básníkem, výtvarníkem a hudebníkem. Jeho citění a naturel mu nedovolovaly se vracet a hrabat v minulosti. Díval se stále vpřed, ničeho se nebál a šel. Jeho imaginace byla obdivuhodná, stejně jako jeho charisma, kterým dokázal uhranout. Pro mne je to velký romantický básník blížící se apokalypsy. Mám pocit, že stále čeká na objevení, přestože ovlivnil nejednu generaci. Hrát s ním na jednom pódiu byla velká jízda a zvláštní obřad. Rád měl věci nevyslovené či nedokončené, říkával, že v nich zůstává cosi ukryto. Tak jako se s někým dobře povídá, s Pavlem se dobře mlčelo. Nebyl však jen vážný, měl i smysl pro humor. Uměl pomoci druhému v jeho těžké situaci, ty byly pro něho jako stvořené a velmi dobře se v nich orientoval. Ale byl to především výborný přítel a inspirující muž.

KAREL FOŘT, bývalý provozovatel Hudebního klubu v Jilské

Pavel nás opustil. Co k tomu ještě dodat? Odešel básník ticha, který toho měl vždycky tolik co říct. Chodil jsem byla-li příležitost prakticky na všechny koncerty DG 307, počínaje tím v sedmdesátých letech v Černošicích a konče, ach, už ani nevím kdy. V devadesátých a pozdějších letech, kdy těch vystoupení bylo podstatně více, jsem na ty koncerty chodil, protože byl každý koncert jiný a mohlo jich být klidně třeba několik za rok. Pavlovy texty mě odnášely kamsi do neprobádaných prostorů, ve kterých se člověk propadal do hluboké meditace, jeho slova mě přenášela chvilku do nebes a chvilku

do pekel a člověk odcházel po koncertě domů jaksi vnitřně proměněn. Když si na něj vzpomenu, vidím usměvavou tvář s velkýma očima, velké ruce s obrovskými mozoly, které měl kdysi od cvičení kliků na tvrdém podkladu na kloubu ukazováčku, který by v případě nutnosti použil jako zbraň; vidím jemnou duši, která však byla schopna získat černý pás v kung-fu v čínské čtvrti v New Yorku, když jsme spolu jednou v parku poprvé a naposledy cvičili údery, tak mě famózním kopem málem zlomil ruku; slyším jeho hlas na telefonu když jedu v tramvaji, který tiše a nesměle říká kde jsi? máme přece domluvený oběd a já, ne, ne, oběd je až zítra, a ten hlas nejdříve krátce sykne a pak odvěti, ksakru, jsem v restauraci, dal jsem si kafe, snědl jsem už celý oběd a nemám ani vindru, a tak slibuji že přijedu co nejdříve; vidím jeho ruce, žluté od cigaretového kouře, to jsme ještě oba kouřili jednu cigaretu za druhou; vidím jeho usmívající se obličej, když jsme spolu vynášeli těžkou dřevěnou komodu do patra, já jsem měl obličej pokřivený námahou a on na mě přes horní dřevěnou desku, při tomhle se musíš usmívat, a křenil se, newyorský stěhovák. Ach ten hlas, co vyprávěl o andělech a o duši a taky o tom, abychom z toho vezdejšího bytí nedělali větší humbuk, než je nutné. Pavle, ať už jsi kdekoli, bylo mě ctí Tě znát. Z údolí slz Tvůj přítel Karel.

Pavel Zajíček s DG 307 v Nové Vísce v říjnu 1979 (foto Guerilla Records / Ondřej Němec) / Doma v Polské ulici na pražských Vinohradech v roce 2007 (foto AJF) / Zajíček s Jiřím Fiedorem v brněnské kavárně Alfa v roce 2010 (foto Pulchra - Jan Steklík) / Zajíček s Vladimírem Drápalem z Guerilla Records (foto AGR)

Dr. Mag. PETRA VESELÁ, kulturní antropoložka a autorka knihy Hrabství zvuků

V roce 2011 jsem s Pavlem Zajíčkem udělala sérii rozhovorů. Byl nezapomenutelný: Pavel nezanedbal stopu, ale dokázal člověka naprosto vytrhnout ze své samozřejmosti. Byl kouzelníkem okamžiků, tajuplnou duší v koloběhu snových představ, mystikem stojící na rohu ulice nějakého velkoměsta, milující a vřelé srdce stlačené pod hladinu snesitelnosti. Jeho dílo se v totalitním období vrylo do podvědomí všech zoufalých duší, protože bylo autentické. Vycházel z hlubin pocitů a z niterných představ, o kterých vyprávěl příběh. Smysl přítomného okamžiku nacházel v hluku zvuků. Kakofonické metaforu se tak staly silným vyjádřením reality. On, který se zdál být v nepřetržité emoční turbulenci, dostal celistvou podobu právě s pulzováním skupiny DG 307. „*Konec kruhů se neblíží / Stojím stále na jeho počátku,*“ deklamoval ve skladbě Siluety letících ptáků. A to ho zřejmě celý život znepokojovalo: nemožnost jinak. Pavel Zajíček nikdy nezměnil své postoje, jeho možností bylo „být“ tím, čím je.

VLADIMÍR LÁBUS DRÁPAL, vydavatel Guerilla Records

Pavel Zajíček, jak ho mnozí znali, patřil k významným postavám československé nezávislé kultury a zanechal po sobě stopu v podobě díla, které ovlivnilo celé generace mladých lidí. Považuji za velkou čest, že Guerilla Records mohla s Pavlem Zajíčkem, ať už jako sólovým umělcem, anebo členem skupiny DG 307 spolupracovat od samého počátku a vydalo mu v průběhu let 2001 až 2023 celkem 22 titulů na CD, DVD či LP. Patřil nejen k naprosto zásadním umělcům vydavatelství, ale byl také citlivým a vnímavým přítelem. A takovým zůstane už na věky věků ... Pavel mi bude hodně chybět. I když poslední roky byl nepohyblivý a pomalu se z tohoto světa vytrácel, je jedním z mála lidí, kteří jsou skutečně nenahraditelní a byl například přímým iniciátorem vzniku vydavatelství Guerilla Records. Seděli jsme s Pavlem Zajíčkem po koncertě skupiny DG 307 v teplickém Knaku a on tehdy z nějakého důvodu usoudil, že bych na to měl snad peníze, že bych si měl založit vydavatelství, protože tuhle muziku už nikdo nevydává, a že by mi do začátku dal svoje dvě nahrávky: Uměle ochuceno a Siluety. To byla velká výzva, bohužel se trefila přesně do doby, kdy se začaly hromadně používat vypalovačky. A na tento terén jsme tedy v pozdním létě roku 2001 posléze vstoupil vyzbrojen prvním CD: DG 307 Uměle ochuceno – de-construction 2001. Tím, že na nahrávce byl rovnou můj zamilovaný tandem Zajíček-Hlavsa jsem hned (přínejmenším pro sebe) prvním titulem vstoupil do první ligy vydavatelské, což se ovšem vůbec neodrazilo v prodeji nosičů. První pětistovka se prodávala snad 15 let a díky tomu, že jsem od tohoto počínu neočekával peníze, ale radost, nenechal

jsem si ji zkazit.

JIŘÍ FIEDOR, vydavatel Pulchra a dlouholetý manažer skupiny DG 307

Pavel Zajíček byl novodobý vagant. Měl obrovský vliv na posouvání hranic kulturních a společenských konvencí. Není mnoho takových lidí, kteří mají odvahu vystoupit z davu a udělat onen Abrahámovský krok do neznáma. On ho prostřednictvím skupiny DG 307 udělal. V „prostoru nemožnosti“ hledal hudební hranici možného a našel ji v protipólu hudby, v antihudbě. O rok dříve než britští Throbbing Gristle, jež svět považuje za zakladatele industriální hudby, a o mnoho let před dnes populárními Einstürzende Neubauten využívali DG 307 nehudební nástroje a ukazovali, že například i hučení vysavače nebo vrčení motoru lze zanést do hudební kompozice. Prvotní disharmonii se Zajíčkovými apelativními texty vystříдалa na sklonku sedmdesátých let 20. století melodická linka a Pavlovy texty měly už více existenciální povahu. Stále však DG 307 zůstali věrní experimentu (například skladba Dis byla založená na jednom tónu), více pracovali se smyčci a vokály. Ale hlavně, jejich vystoupení měla i propracovanou scénografii. Jednou diváci viděli jen stíny hudebníků, jindy skrz díry v plátně mohli zahlédnout fragmenty jejich tváří nebo těl. DG 307 byli zajímaví až do posledku. Originální, zvláštní, tajemní, nenahraditelní, ale inspirativní a hlavní podíl na tom měl Pavel. Vyjadřoval se v obrazech, v obrazech žil a obrazy taky fyzicky vytvářel. Pavlovy papírové koláže odrážejí nutkání vypořádat se se světem, jehož danosti nelze sdílet, potřebu rozbít tu nádobu plnou běsů. *„Chtěl bych mít světy z papíru a trochu benzínu, škrtátka a sirku,“* napsal kdysi. Musí nastat ničení starých světů, aby byly objeveny jiné. Nové skutečnosti, nová žasnutí. Pestrobarevné cáry papírů jsou opět spojeny, aby společně vkročily do nového života. Jednou mají podobu básníka Danta, jindy malíře Balthuse, lze v nich spatřit muže, ženy, masky, hlavy, ruce, nohy, rty, kundy. Jejich podoba však nikdy není konečná. Jakmile zachycená skutečnost zestárne, čeká ji proměna, aby se koloběh naplnil. Až nastane čas, budou opět staré světy nahrazeny novými. Byl měnič, inspirátor, zasvěcovač a přenašeč. Když si člověk od něj obraz koupil, vyžádal si ho někdy zpět, aby na něm mohl něco upravit, což udělal tak, že pak dotyčný dostal úplně něco jiného, než si původně zaplatil. Občas jen tak mimoděk zmínil jméno, název knihy, kapely, zkrátka zajímavého počínu, na který ve svém životě narazil. Nijak více to nekomentoval, ale bylo mu zřejmě jasné, že se člověk chytil a rozjede své vlastní pátrání, aby o tématu zjistil co nejvíce. Někdy ale šel o něco dále. Poslechl muziku nebo přečetl zajímavou knihu a poslal to dále. Věci nehromadil a bylo mu jedno, že na cédečku má osobní věnování od Eda Sanderse z The Fugs, či dedikaci od Alexandra Hackeho z již zmíněných Neubautenů. Putuje-li někdo životem s takovýmto posláním, je jakoby stále ve střehu, pořád na cestě. Je to novodobý vagant. Potulný mnich, zvěstovatel poznání. Nestálý, těkavý, neusazený, to jsou slova skrytá pod adjektivem vagus. Je přijímán v kruzích nejvyšších, na dvorech a hradech, ale jeho místo je mezi potulným lidem. Svou existenci si však, sám dobrovolně zvolil. Být vagantem totiž znamená být volný, nespoutaný, podobný přelétavému ptáku, který neustále hledá své bližní a jejich světy.

<https://www.ustrcr.cz/odesel-basnik-ticha-ktery-mel-vzdycky-tolik-co-rikt>